

بسم الله الرحمن الرحيم

آنچه در این شماره ملاحظه می فرمایید:

شماره صفحه

عنوان

- ۱۰ ● ارزیابی توانایی های ملی برای برپایی اقتصاد بدون نفت / میزگرد
- ۲۲ ● خلاصه ای از گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۶ / ترجمه مشتاق
- ۲۶ ● اشاراتی به موانع توسعه / سیداحمد نخجوانی
- ۲۸ ● آزادسازی خدمات و توسعه اقتصادی / دکتر غلامحسن عبیری
- ۳۴ ● مقدمات نظم نوین در سیستم پولی بین المللی
- ۳۶ ● بررسی ارتباط میان یارانه و رشد اقتصادی / محمدحسین فاتحی دابانلو
- ۴۰ ● پیامدهای جهانی شدن اقتصاد
- ۴۴ ● بخش پیرامون اقتصاد در اسلام و ایران / دکتر حسین باهر
- ۴۷ ● بانک های توسعه ای صنعتی و نقش آنها در فرایند توسعه / محمد بخشی و حمید شکیبی
- ۵۰ ● حلقه های ارتباطی کشورهای در حال توسعه و صنعتی / ترجمه زیبایی و عالی نژاد
- ۵۴ ● مشارکت در ایجاد ساختمان در نظام بانکداری اسلامی / کامران سپهری
- ۵۶ ● در باره قراردادهای اعطای تسهیلات بانکی / بخش دوازدهم / اکبر پیروزفر
- ۵۹ ● ارمنستان و وام تسهیلات تشدید تعدیلات ساختاری / ترجمه الله وردیان
- ۶۰ ● حق نشر پول، تورم و مالیات تورم / سیدحسین میرجلیلی
- ۶۲ ● فصلی برای پرسش و پاسخ
- ۶۴ ● تحولات اقتصادی / مجموعه مطالب
- ۶۶ ● بخش انگلیسی

۵۵۵۵ شماره
بیتنا
علمی، اقتصادی و بانکی
۱۳۷۵ / ۷۲ صفحه

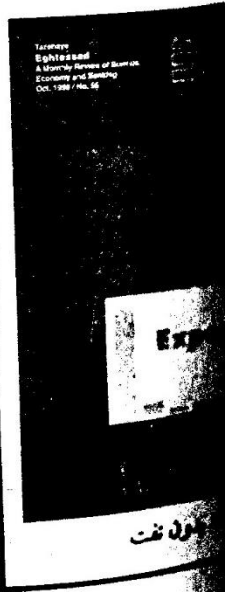
۱۳۷۵
شماره ۵۶

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- صاحب امتیاز: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
- مدیر مسوول: علی آقامحمدی
- مسوول امور تحریریه: محمدحسین دانایی
- صفحه آرای: حسین درخشان
- روابط عمومی و تبلیغات: معین تبلیغات / ۸۸۵۵۱۱۷
- امور فنی: جلال جوانمرد
- لیتوگرافی: پان گرافیک / ۷۶۳۵۶۸
- چاپ: صنوبر / پیچ شمیران / ۷۵۰۷۳۹۶
- نشانی مجله: تهران / خیابان گاندی / شماره ۲ / طبقه ۲
- صندوق پستی مجله: تهران / ۷۵۹ - ۱۳۱۴۵
- تلفن و فکس مجله: ۸۷۹۹۶۵۸

مطالب لزوماً نظر بانک مرکزی نیست.

حق نشر پول^(۱)، تورم و مالیات تورم^(۲)

سیدحسین میرجلیلی

در اینجا دو پرسش مطرح می‌شود:
* اول اینکه، یک دولت چقدر می‌تواند از خلق پول، درآمد به دست آورد؟

* دوم اینکه، آیا تورم بسیار شدید می‌تواند نتیجه تلاش‌های دولت برای جمع‌آوری حق نشر پول اعتباری جهت تامین مالی کسری بودجه بسیار بالا باشد؟

هرقدر تورم انتظاری بالاتر باشد، تقاضای موازنه‌های پولی واقعی پایین‌تر خواهد بود. به همین جهت، نحوه شکل‌گیری انتظارات تورمی بر تقاضای پول تاثیر می‌گذارد.

اگر بخواهیم بدانیم که حداکثر مقدار حق نشر، که دولت می‌تواند با انتشار پول به دست آورد، چقدر است، باید توجه کنیم که حداکثر میزان حق نشر عبارتست از:

$$S = \frac{dM}{dt} \cdot \frac{1}{P}$$

یعنی معادل نسبت تغییرات پول در طول زمان به سطح قیمت. پس هر قدر که میزان نشر پول در طول زمان نسبت به سطح قیمت‌ها دارای سرعت بیشتر باشد، حق نشر بیشتری برای دولت به دست می‌آید.

* * *

حق نشر پول و مالیات تورم

کسری بودجه دولت می‌تواند با انتشار پول اعتباری تامین شود. تصویر این روش همان بحث "حق نشر پول" و "مالیات تورم" است که هزینه آن بر حجم پول واقعی، که توسط مردم نگهداری می‌شود، تحمیل می‌گردد. چاپ پول برای تامین کسری بودجه کار آسانی است، در حالی که افزایش مالیات، عامه‌پسند و خوشایند مردم نیست. قرضه عمومی نیز تنها یک مالیات معوق است که آنهم خوشایند عموم نیست. چاپ پول مالیاتی است که به روش مخفی عمل

توجهی به شکل حق نشر شده است که مقدار آن مساوی با فزونی هزینه سرمایه بر مخارج نشر پول اعتباری است.

منافع عظیم ناشی از حق نشر، منجر به گسترش استاندارد ارز - طلا شد، به طوری که ابتدا استرلینگ انگلیس (قبل از جنگ جهانی دوم) و از آن پس دلارهای آمریکا و سایر پول‌های اعتباری در ذخایر بین‌المللی، جایگزین طلا شدند.

گفتنی است که طی چند دهه اخیر، روند جایگزینی هرچه بیشتر اموال اعتباری به جای طلا، به عنوان ذخایر، در نظام پولی بین‌المللی دنبال شده است.

* * *

اثر تورم بر حق نشر پول

اگر نرخ رشد پول ثابت باشد، این امر بدان معناست که حجم معینی از درآمد دولت از محل خلق پول، یا به عبارت دیگر، از حق نشر پول به دست می‌آید. بنابراین، می‌توان حق نشر پول را به عنوان یکی از منابع درآمد دولت به حساب آورد که در اقتصادهای صنعتی با تورم پایین، حدود ۰/۵ درصد تولید ناخالص ملی در درآمد دولت را تشکیل می‌دهد. بدیهی است که درصد یادشده در اقتصادهای دارای تورم بالا، بیشتر است. در واقع، در حالت تورم شدید، انتشار پول غالباً به صورت منبع اصلی درآمد دولت درمی‌آید.

ارزش فلزی که در پول‌های فلزی تمام عیار، مانند پول‌های طلا (دینار) به کار می‌رفت، تقریباً برابر ارزش اسمی خود سکه بود. در نظام پولی استاندارد طلا، فلز به ضرابخانه برده می‌شد و با کسر هزینه اندک برای حق‌الضرب، پول مسکوک به صورت سکه طلا درمی‌آمد. در مقابل، هزینه انتشار اسکناس و سکه‌های اعتباری بسیار کمتر از ارزش اسمی آنها است. فزونی ارزش اسمی در مقابل هزینه تولید اسکناس، حق نشر پول نام دارد، در حالیکه در زمان رواج پول‌های فلزی طلا و نقره آن را حق‌الضرب می‌نامیدند.

استفاده از اسکناس به جای سکه طلای تمام‌عیار توسط دولت‌های امروزی، با صرفه‌جویی منابعی که باید در امر استخراج و ذوب مقادیر عظیم طلا صرف شود، پس‌انداز بسیار عظیم اجتماعی به حساب می‌آید. ارزش این حق نشر را می‌توان با در نظر گرفتن میزان تقاضای کل پول سنجید. طبق نظریات خاصی، منطقه زیر منحنی تقاضای کل پول، نشانگر جریان کلی منافع اجتماعی ناشی از تهیه پول است. هزینه اجتماعی تهیه پول با هزینه فرصت منابعی که برای تولید پول به کار گرفته شده، سنجیده می‌شود. اگر برای ساخت پول از طلا استفاده شود، در آن صورت هزینه فرصت آن با هزینه فرصت آن در سایر مواردی که می‌توانست آن منابع مورد استفاده قرار گیرد، سنجیده می‌شود. بنابراین، منطقه زیر منحنی تقاضا نشان‌دهنده جریان حق نشر یا پس‌انداز ملی است که در صورت استفاده از اسکناس به جای سکه دلا حاصل می‌گردد.

در نظام پولی بین‌المللی، طلا هم اکنون نیز بخش اعظم ذخایر بین‌المللی را به خود اختصاص می‌دهد (حدود ۴۵ درصد کل ذخایر جهانی، که در ماه مارس ۱۹۸۵ به قیمت‌های بازار ارزیابی شد، برحسب طلا بود). جایگزینی پول‌های اعتباری مانند SDR (حق برداشت مخصوص که توسط صندوق بین‌المللی پول ابداع شده) یا دلار آمریکا به جای طلا، به عنوان ذخایر کشورها، باعث ایجاد منفعت ملی قابل

- 1) Seigniorage
- 2) Inflation Tax

می‌کند و در نظر مردم مالیات آشکار به حساب نمی‌آید. درآمدزایی چاپ پول برای دولت از آن جهت است که این اقدام، تورم غیرمنتظره ایجاد می‌کند.

حال، برای درک این موضوع که چرا حق نشر پول نوعی مالیات است؟ باید توجه کرد که این امر نشان‌دهنده تلاش مقامات اقتصادی برای تسامین کسری است و از آنجا که مقامات اقتصادی، عرضه‌کنندگان انحصاری پول رایج در هزینه نزدیک صفر هستند، لذا می‌توانند نسبت به این کار اقدام کنند. مردم با انتشار پول جدید، موازنه‌های واقعی بزرگتری را تقاضا می‌کنند و از طریق تعویق مصرف جاری خود، موازنه‌های واقعی اضافی را انباشت می‌نمایند.

تعویق مصرف و افزایش پس‌انداز تا جایی ادامه می‌یابد که رشد موازنه‌های واقعی نیز ادامه داشته باشد. بدین ترتیب، با تعویق مصرف و افزایش انباشت موازنه‌های واقعی، قدرت خرید عمومی به مقامات اقتصادی (دولت) منتقل می‌شود.

بنابراین، پس‌انداز اضافی حاصل شده نوعی مالیات به حساب می‌آید، مالیاتی که از تورم غیرمنتظره حاصل شده و تورم غیرمنتظره نیز به

واسطه نشر پول جاصل گردیده است. میزان حق نشر حاصله نیز همانطور که قبلاً گفته شد، از راه $\frac{M_t - M_{t-1}}{P_t}$ به دست می‌آید، یعنی تفاوت حجم پول در دوره t و دوره قبل از t (یعنی $t-1$) تقسیم بر سطح قیمت‌ها در دوره t . بنابراین، با بروز تورم، چون مردم به دنبال حفظ ارزش واقعی پولشان هستند، لذا بدین منظور پول اسمی بیشتری را انباشت می‌کنند، چرا که می‌خواهند چاره‌ای برای کاهش ارزش پول خود در مقابل تورم بیابند. لازمه انباشت بیشتر پول برای حفظ ارزش واقعی موازنه‌های پولی نیز تعویق مصرف است؛ اقدامی که اگر تورم نبود، انجام نمی‌شد. در اینجا، اساس مالیات تورم پی‌ریزی می‌شود و از آنجا که مقامات اقتصادی عرضه‌کننده انحصاری پول پر قدرت هستند، لذا تعویق مصرف توسط عموم، قدرت خریدی را به دولت منتقل می‌کند. بنابراین، افزایش پس‌انداز عموم در شرایط تورمی در واقع، یک مالیات است؛ میزان مالیات تورم هم معادل همان حق نشر پول است. درآمد حاصل از حق نشر پول در انگلستان به طور سالانه در دهه ۱۹۸۰ کمتر از ۰/۳ تا یک درصد تولید ناخالص ملی این کشور بوده است. کشورهای نیز بوده‌اند که طی همین مدت، حق

نشر بیشتری را به عنوان مالیات تورم به دست آورده‌اند. علت این امر آن نیست که تورم انگلستان بالا بوده، بلکه به خاطر این است که پایه پولی آن کشورها در مقایسه با تولید ناخالص ملی انگلستان کوچک بوده است.

اصولاً در کشورهایی که موسسات مالی آنها توسعه نیافته‌اند، تقاضای پول (نقدینه) بالاست. از اینرو، فرصت‌های بزرگتری برای استفاده از حق نشر پول و مالیات تورم وجود دارد. به عنوان مثال، در یونان، اندازه متوسط مالیات تورم حدود ۲/۹ درصد تولید ناخالص ملی طی دهه ۱۹۸۰ بوده است.

* * *

منابع

- 1) D. Blanchard and S. Fischer / Lectures on Macroeconomics / 1993 / ch. 4.
- 2) The New Palgrave, A Dictionary of Economics / Edited by: John Eatwell, Murray Milgate, Peter Limited / 1987 / Vol.4 (Seigniorage).
- 3) Derek, Leslie, / Advanced Macroeconomics Beyond IS - LM / ch.1 / McGraw Hill / 1993.